

III. ATALA

6

ESPETXERATUAK

Aurrekariak

Arartekoaren erakundea sortzen eta arautzen duen otsailaren 27ko 3/1985 Legeak Arartekoari eginkizun hau ezartzen dio, besteak beste: euren egoera dela-eta zaugarriagoak diren pertsonen eskubideak arreta bereziz zaintzea. Ildo horretatik doa askatasunez gabetuta dauden pertsonekin, lehentasunezko arreta jaso behar duen kolektibo gisa, egiten dugun lana.

Espetxean egoteaz gainera buruko gaixotasuna badute, haien zaugarritasuna areagotu egiten da. Inguruabar hori ez da ohiz kanpoko gure espetxeetan, ezta gutxiago ere, gero eta handiagoa baita burutik gaixo dauden presoen portzentajea. Hain zuzen ere horrek sortzen dituen arazoengatik inguruan egin ditu Arartekoak aurten arlo horretako esku-hartze gehienak, askatasunez gabetuta egoteak ez dezan berekin ekarri beste eskubiderik galtzea Antolamenduan ezarritakoak eta kasuan kasuko kondena-epaia adierazten dituenak baino.

Osasunerako eta osasun laguntza egokirako eskubideei dagokienez, espetxe arloko eskumenak Euskal Autonomia Erkidegoari eskualdatu zaizkio, baina eskumenok erabili ahal izateko elkarlanean jardun beharra du beste botere publiko batzuekin, hala botere administratiboekin nola judizialekin, horien esanak erabakigarriak baitira hizpide ditugun pertsonen zigor-betearazpenei eta espetxe-egoerari dagokienez.

Hori dela eta, arlo honetan egiten dugun lanak erakunde arteko ikuspegia hartzen du. Hala, saiatu gara EAEko administrazioen eta agintaritzak judizialaren arteko lankidetzan sakonduko duten mekanismoak sustatzen.

Era berean Espetxe Zaintzako Epaitegiaren eta gure autonomia erkidegoko hiru probintzia auzitegien laguntza jaso dugu, honako kategoria hauetan sailka litezkeen arazoak konpontzeko:

- kondenen likidazioen kalkulua;
- segurtasun neurriak betetzea;
- gizarte ekimeneko erakundeek esku hartzea, bai espetxe-baimenez gozatu ahal izateko egoitza-baliabideei bai gizarteratzeko eta laneratzeko ibilbideei dagokienez.

Beste kexa batzuetan, nolana ere, bestelako arazoak planteatu dira, funtsean lekualdaketak, zehapenak, destinoak, gradu beherapenak, espetxe-onuren ukapenak eta senideen bisiten ingurukoak. Gure autonomia erkidegoko preso batzuen familiek zenbait kexa aurkeztu dituzte, preso horiek familia eta gizarte-ingurunea bertan eduki arren Euskal Herritik kanpo espetxeratuta zeudelako. Batzuek erakunde honetara jo dute bizi baldintzen narriadura sumatzen zutelako euren senideak dauden espetxeetan. Berezi esanguratsuak dira espetxe-modulu berezietan amarekin batera bizi diren adingabeei dagozkien kexak.

Estatuko Administrazioaren jardunari buruzkoak direnez, esku-menik ezaren oztopoak eragotzi digu kexa horiek formalki iza-pidetzea. Horregatik, ez dugu garrantzitsutzat jo horrelako errekamazioei buruzko atal estatistiko bat eranstea, eta [Herriaren Defendatzaileari](#) igorri behar izan diogu.

Ararteko honen irizpidea da, ordea, kexen funtsa egiaztatzen dugun aldiro gure esku dagoen laguntza guztia eman behar diegula kexen jartzaileei. Aurten ere horrelaxe egin dugu, borondate oneko kudeaketan bitartez. Batik-bat bi mailatan egin ditugu kudeaketa horiek:

- Batetik, [Eusko Jaurlaritzako Justizia Sailaren aurrean](#), haren Zigor Betearazpeneko zerbitzuen bitartez.
- Bestetik, ukitutako espetxeetako zuzendaritzen aurrean, bai eta Barne Ministerioaren menpeko [Espetxe Erakundearen Idazkaritza Nagusiaren](#) aurrean ere.

1. Kexarik aipagarrienak

Jarraian kasu batzuk aurkeztuko ditugu, goian esan bezala maila guztietan egin dugun esku-hartzearen erakusgarri:

1.1. Betetako kondena zatiaren kopurua, espetxe-onuren ondorioetarako

Jasotako kexa

Martutenen espetxeratuta dagoen pertsona baten anaiak erakunde honengana jo zuen. Kexu zen, uste zuelako zentro hori oker interpretatzen ari zela Gipuzkoako Probintzia Auzitegiaren auto bat. Administrazioak omen zioen baimenen eta

beste espetxe-onura batzuen aplikaziorako kontaketa presoari egitate berengatik ezarri zitzaizkion bi zigorren guztizkoaren gainean egin behar zela, baina aipatutako ebazpenak kontrakoa omen zioen, kondenaren nondik norakoak kontuan izanik. Gainera, presoaren defentsaren eta fiskaltzaren arteko adostasunez iritsi omen zen ebazpen horretara.

Kexa hori presa handi samarrez aurkeztu zen, aurrera egin bazuen denbora gutxi geratuko zelako preso aipatutako baimenez gozatzen hasi ahal izateko, kondenatik beteta zeukan portzentajea kontuan izanik.

Arartekoaren esku-hartzea

Erakunde honek ezin du esku hartu auziaren ebazpena epaile baten balorazioaren menpean dagoenean. Legez, ebazpena eman duen auzitegiaren gaintik dauden auzitegiei soilik dagokie zeregin hori.

Hala ere, gizatasun arrazoiengatik, interpretazioa ezbaian jarritako auto hori eman zuen magistratuaren aurrean kudeaketa egin genuen, eta gure iritziarekin ados agertu zen: kontaketa, Auzitegiaren ebazpen hori aplikatuz, ezarritako kondenetatik luzeenaren gainean egin behar zen, hau da, preso aipatutako baimenen erabilerearen balorazioaren arabera eta hirugarren graduan sailkatu ondoren presoak erakusten zuen bilakaeraren arabera, erabakia hartu ahal izango zen, ezarri zioten beste kondena ordezteko aukerari buruz. Kexagileari horren berri eman genion, Zigorrak Betearazteko Epaitegiari eskaera egin ziezaien, baimenak jasotzen hasteko eta hirugarren graduan sailkatu ahal izateko epeen kontaketa onorioetarako.

Emaiza

Horrek guztiak, Espetxe Zaintzako Epaitegian egindako kudeaketekin eta espetxeko gizarte zerbitzuetatik jaso genuen laguntzarekin batera, bide eman zuen kexagilearen anaia espetxe-onurak gozatzen hasi ahal izan zedin, eta bere familia osoaren babesa -baimena hartuta espetxetik irtengo zen egunerako antolatutako zuten lobaren bataioa- kontuan har zedin, gainera, gizarte eta familia loturak frogatzen zituen faktore positibo gisa, sailkapenari eta erregimen irekiari begira.

1.2. Kultura jarduerak egiteko oztipoak, erregimena dela eta

Jasotako kexa

Gasteizko musikari talde baten izenean, pertsona batek erakunde honengana jo zuen eta adierazi zuen musikariak atzerapenak eta oztipoak topatu zituztela Arabako Espetxean, Gasteizko Hiesaren aurkako Batzordeak antolatutako Gabonetako kontzertua ematera joan zirenean. Ondorioz, esan

zigitenez, adostutako orduan agertu ziren arren, musikariak kontzertuaren erdia bakarrik eman ahal izan zuten, soinua probatzeko aukerarik gabe eta zeru zabalean itxaroten luzaroan egon ondoren.

Esaten zuten espetxe-erakundeari berari interesatu behar zitzaiola gehien gizarte zibila espetxeko kultura jardueran parte hartzera bultzatzea, eta gogotsu lagundu behar zela kultura jarduera horren barruan programatzen ziren kalitatezko ekitaldien antolatzaileei, eta horrelako ekitaldi bat izan zela euren eskuzabaltasunez ematea onartu zuten kontzertu hori. Horregatik, ez zuten ulertzen nola, Zaballan agertu zirenean, euren lana erraztu beharrean oztopo burokratiko eta disfuntzioen bidez eragotzi zuten, eta esaten zigiten horrelako oztopoak gainditu behar zirela etorkizuneko edozein lankidetzara ahalbidetzeko.

Arartekoaren esku-hartzea

Gure jarduketan, erregimenari dagokionez erakunde honek dituen eskumen-mugak kontuan izanik, kexaren edukia espetxeko zuzendaritzari helarazi genion, gertatutakoa baloratzeko judizio-elementu guztiak eduki zitzaizkion eta, gainera, horrelako gorabeherarik gehiago gerta ez zedin, ahal zen neurrian.

Arartekoak zentroari azpimarratu egin zion erregimenaren dinamikak erraztu egin behar dituela tratamendu lanerako lagungarriak diren jarduerak horiek, oztopatu beharrean.

Emaiza

Espetxeko zuzendaritzak berretsi egin zituen gertaerak, eta opor sasoiaren espetxean langile gutxi daudelako gertatu zirela esan zuen. Eragindako taldeari bere partez barkamena eskatzeko eskatu zigun, eta adierazi zigun gurekin bat zetorrela eta horrelako kultura jarduerak sustatu beharra zegoela, eta jakinarazi zigun prozedurak berrikusi egin zituela, horrelakorik berriro gerta ez zedin.

2. Araudi- eta gizarte-testuingurua

2.1. Espetxe arloko gure lanaren gizarte ingurunea

Estatuan askatasunez gabetutako pertsonen kopurua izugarri igo da orain dela lau urte arte, zigor sistema gero eta gehiago gogortu delako.

Hala, 2000. urtean 45.000 pertsona zeuden espetxean eta 2010. urtean 76.000 baino gehiago. Beraz, hamar urtean kopurua %70 inguru handitu da. Harrezkero, preso dauden pertsonen kopuruak behera egin du, Zigor Kodearen erreformari

buruzko 5/2010 Lege Organikoak egindako erreformen ondorioz, funtsean. Izan ere, lege horrek osasun publikoaren aurkako zenbait delituen zigorrak leundu zituen, jatorrizko zigorrak proportzionaltasun printzipioaren aurkakoak zirelako.

Beherakadak badu zerikusirik, halaber, espetxeratutako atzerritarren kopuruaren murrizketarekin. Barne Ministerioak emandako datuen arabera, kopuru hori %8 inguru jaitsi da txostenaren urtean. Laugarren urtez jarraian urritu da kolektibo hori; hala eta guztiz ere, herrialdean espetxeratutako hiru petsonatik bat atzerritarra da.

Barne Ministerioak argitaratutako azken estatistiken arabera, txosten hau itxi den egunean Espainian guztira 65.535 pertsona zeuden espetxean. Horietatik %92,34 gizonak ziren eta %7,66 emakumeak. Euskal Autonomia Erkidegoko espetxeetan 1.383 pertsona zeuden preso, horietatik 154 emakume eta 1.229 gizonak. Preso horien %68 Arabako Espetxean zeuden, %17 Basauriko espetxean eta %15 Martutenean.

Datu horien arabera, Espainiak jarraitzen du preso gehien dituen Europar Batasuneko herrialdeetako izaten, bere biztanleriarekin alderatuta. Espainiako espetxeratze tasa, 150 preso 100.000 biztanleko, Europako batez bestekoa halako bi da, eta alde handiz gaintzen ditu Italiakoa, Frantziakoa eta Alemaniakoa. Eta oraindik ere harrigarria da ikustea nola horren kausa zuzena ez den preso kopurua bezainbesteko delitu kopuru handia. Hain zuzen ere, Espainiako kriminalitate tasa urtez urte mantentzen da 1.000 biztanleko 45 delitu inguruan, eta Europako herrialdeetako batez bestekoa baino txikiagoa da.

Baiezta daiteke, beraz, espetxe zigorraren gehiegizko aplikazioa arlo honetako gure esku-hartzearen testuinguruaren parte izan dela beste urte batez, nahiz eta herritarren segurtasunaren arloko arazoiek hori ez justifikatu, eta zigor sistemaren neurririk gabeko erabilera hori ez izan arren modurik bidezkoena eta eraginkorrena, azken batean, gure espetxeak jendez betetzen dituzten delitu mota nagusien jatorrian dauden arazoak konpontzeko.

Atal honetan, azkenik, gizarteratze arloko gure esku-hartzearen testuingurua zehazteko garrantzi berezia duten hiru datu emango ditugu: prebentziozko espetxealdian dauden pertsonen proportzioak %15 inguruan jarraitzen du; gainerako presoek duten sailkapen graduak kasuen %15ean baino ez die aukerarik ematen erregimen irekia eskuratzeko; eta preso gehien delitu motak oraindik ere honako hauek dira: ondarearen eta ordena sozioekonomikoaren aurkakoak (funtsean lapurretak), kondenatuen %40tan; eta osasun publikoaren aurkako delituak -droga trafikoa-, kondenatuen %25etan.

2.2. Arau eta jurisprudentzia ingurunea

Zigor Kodearen erreformaren proiektuak eztabaidagai izaten jarraitu du txosten honen urtean zehar. Erreforma hori dela eta, erakunde honek aukera izan du bere kezka ager-

tzeko, **zigorren betearazpenaren arloan** iragarritako aldaketariko batzuegatik.

Ildo horretan ohartarazi dugu askatasunez gabetzeko zigorraren erabilera areagotu egingo dela, eta bizi artekoak bihurtzeko zigorrak sortuko direla, hala nola espetxealdi iraunkor berrikusgarria. Horrek gure espetxe sisteman sor lezakeen presioaz ere ohartarazi dugu. Gainera, faltak desagertu eta delitutzat joko direnez, jokaera askori esleituko zaien larritasun handiagoak areagotu egingo du presio hori.

Gure kezka agertu dugu, beste alde batetik, zigorra bete ondorengo segurtasun neurriak sartu direlako erreformaren proiektuan, eta zaintzapeko askatasunaren epea luzatu egin delako, eta, oso bereziki, **erruduntasun printzipioa bertan behera utzi eta arriskugarritasun irizpideekin ordeztu delako**.

Azken puntu hori xehetasunez jorratu zen uztailen, **Arartekoaren ikerlana, Zigor Kodea berritzeko proiektuan buruko osasunak duen tratamenduari buruzkoa** izenburuko azterlana egin zenean. Hor alarria jo genuen, eztabaidagai zen erreforma proiektuak zekartzan berrikuntza batzuk zirela eta, uste guelako, beste gogoeta batzuen artean, egintza penalak egiten dituzten buru-gaixoen eskubideak aitortzeko eta bermatzeko bidean atzera egingo zela:

- Bikario-sistema hausten da espetxe zigorrak eta segurtasun neurriak batera ezartzen direnean.
- Zentroan sartzeko segurtasun neurriak ondoz ondo luzatzeko posibilitatea, zigor aplikagarriak modu abstraktuan duen iraupenetik harago.
- Zaintzapeko askatasunaren neurria berehala ezartzea zentroan sartzeko neurriaren betearazpenaren etenaldia ezesten denean, baita ezesteko posibilitatea ere etenaldia ematean ezagutzen ez ziren iraganeko inguruabarrengatik.

Jurisprudentziaren atalean, hainbat ebazpen dira urtean zehar markatu dutenak gure esku-hartzearen testuingurua, eta horietariko batzuetan planteatuta utzi diren auziak, besteak bezain garrantzitsuak izanda ere, txosten hau itxi den egunean auzitegien behin betiko erabakiaren zain zeuden. Honako bi hauek aipatu beharra dago, duten garrantziagatik:

- Gure herrialdean **sustraituta dauden atzerritarren kanporatzea** delitu bat egin dutelako. **EAEko Justizia Auzitegi Nagusiaren 2014ko maiatzaren 13ko Epaia** gai horri heltzen dio, erakunde honek aldeztu izan duen ikuspegi beretik.

Hauxe adierazten du: hemen luzaroan bizi izan diren atzerritarren herrialdetik kanporatzeko, ez da nahikoa dolozko delitu batengatik kondenatuak izatea urtebetetik gorako espetxe zigorrarekin. Aitzitik, Auzitegiaren iritziz, nahiz eta

Atzerritarrek Espainian dituzten eskubide eta askatasunei eta haien gizarteratzeari buruzko [urtarrilaren 11ko 4/2000 Lege Organikoaren](#) 57.2 artikuluan halakorik berariaz jasota ez dagoen, zuzenean aplikatzen bada [Europar Batasuneko Kontseiluaren 2003/109/EE Zuzentaraua](#), kanporatzeari buruzko ebazpenean aintzat hartu behar da atzerritarra Espainian zenbat denboran bizi izan den, zer nolako loturak egin dituen, zer adin duen, kanporatzeak zer ondorio ekarriko dizkien interesdunari berari eta haren familiako kideei, eta zer nolako loturak dituen hemendik kanporatu eta gero hartuko duen herrialdean.

- Auzitegi Gorenak, bestalde, Arabako Espetxeko preso bati **Frantzia espetxeratuta eman zituen urteak kondena- ren likidazioan deskontatu behar zitzaizkiola** erabaki zuen martxoan, haren errekurtsioa baietsita. Errekurtsio horretan oinarritzat hartu zen [Europako Kontseiluaren 2008ko uztailaren 24ko 2008/675/JAI Esparru Erabakia](#).

Irizpide horren aplikazioaren ondorioz, preso hori askatu ez ezik, egoera berdinean zeuden beste berrogeita hamar bat preso espetxetik atera behar zirela aurreikusi zen. Hori saihesteko asmoz, irailean *ad hoc* legegintza-ekimen bat aurkeztu zen, eta txosten honetan aztergai den urtearen amaieran [7/2014 Lege Organikoan](#) gauzatu da ekimen hori. Atzerapen luze baten ostean lege horrek Espainiako antolamendura ekarri du goian aipatutako Europako araudia, baina horren norainokoa mugatu egin du, esanez 2010eko abuztuaren 15etik aurrera hartuko direla kontuan, ondorio horietarako, Europar Batasuneko beste estatu ki-deetako auzitegiek emandako kondenak.

Horrela sortutako egoera ez da, ordea, ezbairik gabe onartu, ez doktrinan ez jardule juridikoen artean: batzuek kritikatu egin dute, Espainiak transposizioa egite- rakoan ez omen duelako bete Batzordeak xedatutakoa, hots, transposizioa egiteko garaian estatuak ezar ditzake- ten betekizun gehigarriak esparru-erabakiaren helbu- ruen “proporzionalak” izan behar direla; bestalde, Au- zitegi Nazionalako sala desberdinek elkarren kontrako ebazpenak egiteko bide eman du transposizio horrek. Ezbaian jarri da ea zein zuzenbide aplikatu behar den, kondenaren likidazioa eskatzen den unean indarra due- na edo aplikazioaren unean indarra duena, eta ondo- rio horietarako zer garrantzi duen, transposizioa gora- beheara, Europako esparru-erabakiei eman behar zaie- n balioak, gure barne zuzenbidea interpretatzeko irizpide gisa. Iritzi publikoan eragindako nahasmenduaz gaine- ra, txosten hau itxi den egunean bazirudien, itxura guz- tien arabera, Auzitegi Gorenak gehiengo onartutako ebazpenean azaldu zuen irizpideak ez zuela behin be- tiko argituko auzia, eta agian eztabaidak zabalik jarrai- tuko zuela harik eta, berriro ere, nazioarteko auzitegiek behin betiko erabakia hartu arte.

3. Jarduera-planaren esparruko bestelako esku-hartzeak

3.1. Bilerak elkarteekin

Hiru lurraldeetan bilerak egin ditugu presoak gizarteratzeko lanean diharduten gizarte ekimeneko erakundeekin, bai eta hiru abokatu elkargoetan Presoentzako Laguntza Txandaren ardura duten legelariekin ere.

Urtero egiten ditugun bilera horien bitartez, batzuen eta bes- teen jardueri buruzko informazioa elkarri emateko aukera egonkor bat bilatzen dugu, alde batera utzita urtean zehar, kasu jakinetan esku hartzeko eskatzen digutenean, elkarre- kin izaten ditugun harremanak. Bestalde, jakinarazten dizki- guten kezka-iturriek gure espetxeetako egoeraren bilakaera- ren berri zuzena ematen digute.

3.2. Bilerak administrazioarekin

Urtean zehar etenik gabekoak izan dira Justizia Sailburuor- detzarekin izandako harremanak. Sailburuordetza horren menpean ari dira Eusko Jaurlaritzako zigor-betearazpeneko zerbitzuak, gizarteratzeko eta laneratzeko ibilbideekin zeri- kusia duten gaien inguruan.

Osakidetzako arduradunekin lan egiteko aukera ere izan dugu. Haien laguntza erabakigarria izan da espetxe-osasu- naren arloan planteatu diren espediente guztiak ebazteko. Hainbat kexa errazago ebatzi ahal izan ditugu, era berean, Osakidetzako Laguntza Psikiatrikoko eta Osasun Mentaleko burutzarekin sortutako sinergiegi esker, aurten gai horri buruz aurkeztu dugun txosten berezia dela eta.

3.3. Ikastaro eta hitzaldietan parte hartzea

Urtean zehar erakunde honek modu aktiboan parte hartu izan du presoan egoerari buruzko mintegi espezializatuetan, bi esparrutan, bereziki:

- Unibertsitatean, aukera izan dugu arlo horretako gure esku-hartzearen nondik norakoen berri emateko eta Arartekoak gure espetxeetako egoerari buruz egindako diagnostikoa azaltzeko, Euskal Herriko Unibertsitateko graduondoko hainbat ikastarotan, baita Oñatiko Soziolo- gia Juridikoaren Institutuak antolatutako berariazko min- tegi batean ere.

- Elkarte sarean, berriz, parte hartu dugu espetxeetan lan egiten duten gizarte ekimeneko erakundeek antolatutako bileretan, gizarteratzeko eta laneratzeko ibilbideen arlo anitzeko tratamendua aztergai genuela.

4. Herritarren eskubideen egoeraren balorazioa

4.1. Buruko gaixotasuna duten pertsonen zaugarritasuna bereziki nabarmena izaten da pertsona horiek zigor sistema judizialarekin harremanak izaten dituztenean edo espetxean daudenean. Horrela erakutsi du Arartekoak aztergai dugun urtean aurkeztutako txosten berezi batek, [Askatsunik gabe dauden pertsonen buruko osasunari EAEn emandako arreta soziosanitaria](#) izenburukoak. Txosten horretan azaltzen diren ondorioek agerian jartzen dituzte presoen buru-osasunaren narriadura, espetxeratzen dituzten buru-gaixoen kopuruaren gehikuntza, eta espetxealdian haien gaixotasuna artatzeko arretaren inguruko hutsuneak eta akatsak.

Nolanahi ere, espetxeratuen artean buru-gaixotasunak duen prebalentziari buruzko datuak eskaintzean, arrisku batez ere ohartarazi nahi izan dugu: gaixoak estigmatizatzeako arriskuak. Ondorio disfuntzionala izango litzateke, eta oinarri empirikorik gabekoa, zeren, egia esan, pertsona horien kriminalitate tasa ez baita biztanleria osoaren batez bestekoa baino handiagoa. Hain zuzen ere, komunitatean bizi diren buru-gaixok egiten dituzten delituak ez daude gaixotasunari berari lotuta, haien bizi baldintzei baizik. Are gehiago, gaiari buruz azkenaldian argitaratutako azterlanen arabera, askoz sarriago gertatzen da buru-gaixotasuna duen pertsona bat indarkeriazko delitu baten biktima izatea, egilea izatea baino.

Itxurazko paradoxa horrek zerikusia du espetxe inguruneak berez duen izaera patogenoarekin, baina baita gure herrialdean zein kanpoan hedatuta dagoen fenomeno batekin ere: espetxeak eroetxe gisa erabiltzen hasi dira, bukatu gabeko desinstituzionalizazio-prozesu baten barruan, baina prozesu horrekin batera ez dira behar bezala garatu artapen eredu komunitarioa gauzatzeko behar diren baliabideak.

4.2. Poztu egin behar gara, azkenean ere, **Kode Penal**a erreformatzeko proiektutik **kendu** egin delako segurtasun neurrien kapitulu bat, zeinaren arabera **buruko gaixotasuna** edota **adimen desgaitasuna** duten herritarren espetxealdia mugarik gabe luza zitekeen, haien ustezko **‘arriskugarritasuna’** kontuan hartuz.

Horretarako eskaera publikoa egina zuen erakunde honek, erreferentziazko beste hainbat erakunderen eskaerekin bat eginez, oinarritzat hartuta **Desgaitasuna duten Pertsonen**

Eskubideei buruzko Nazio Batuen Nazioarteko Konbentzioa. Gaiari buruz egin dugun **azterlanak** dioten bezala, adimendoko garapen-desgaitasuna izatea ezin da arrazoi izan askatasunaz gabetzen duen segurtasun neurri bat denboran mugarik gabe luza dadin.

Alderantziz, **Adimen edo Garapen Desgaitasuna** duten **Pertsonen aldeko Erakundeen Espainiako Konfederazioak** (FEAPS konfederazioa) behinola adierazi zuen moduan, datuek erakutsi dute sistemak **porrot** egiten duela ez baldin badu lortzen buruko gaixotasuna identifikatzea prozesu penalean zehar, edo, identifikatu arren, **zigorrak** edo neurri askatasun-gabetzaileak ezarri besterik egiteko gauza ez bada. Lkuspegi horren aurrean, berriz azpimarratu behar dugu arriskugarritasuna ez dela kontzeptu klinikoa edo psikopatologikoa. Ez dago funts zientifikorik buru-osasunaren arloko profesionalek pertsonaren arriskugarritasuna ebaluatu ahal izan dezaten. Buruko gaixotasuna arriskuarekin lotzea estigmatizagarria da, eta ez dauka inolako oinarri empirikorik.

4.3. Gure txostenaren kapitulu honetan azaltzen ditugun arazoak kontuan izanik, eta Arartekoak, eskubideak bermatzen dituen erakundea den aldetik, arazo horiek konpontzen saiatzen denean aurkitzen dituen mugak ikusirik, beste urte batez nabarmendu behar dugu **gure Erkidegoak espetxe arloko eskumenak bereganatzeko premia** dagoela. Eusko Jaurlaritzak behin eta berriz eskatu ditu eskumen horiek.

Espetxean dauden pertsonak gizarteratzeko lanean ari diren gizarte ekimeneko erakundeek ekarpenak jaso eta gero, uste dugu bereganatze horrek bi aldetatik ekarriko litzukeela onurak, legeak zigorren betearazpenari ezartzen dizkion helburuekin lotuta:

- Modu autonomoan garatu ahal izango litzateke arlo horretako politika koherentea eta osoa, esku hartzeko aukerak, **saikapenei, destinoei eta espetxeetako barne araubideari** dagokienez, indartu egingo lukeelako EAEko agintariak euren eskumenekoak bihurtu diren funtsezko bi esparrutan egin duten lana, oztopoak jartzen jarraitu beharrean: alde batetik espetxe-osasunaren arloko lana; bestetik gizarteratzeko eta laneratzeko ibilbideen arlokoa. Ildo horretan, gogora ekarri behar dugu gizarte zerbitzuen zorroak zentroen eta plazen behar adina tipologia bildu behar dituela laguntza-beharrian guztiak asetzeko: ez bakarrik espetxealdiaren osteko beharrak, baita espetxealdikoak ere, kondena betetzen ari den bitartean ere laguntza jaso behar da eta; eta baita baimenak hartzen direnean ere, baimenek ahalbidetzen baitute presoak saikapenean gora egitea eta erregimen irekiko modalitateetara igarotzea.
- 2014an Legebiltzarrean ez da akordiorik egon espetxe-politika Euskadiri eskualdatzeko aukera aztertuko lukeen ponentzia baten sorrerari buruz. Azpimarratu egin behar

dugu, dena den, komeni dela horrelako eztabaida bati gizartea kontzientziazteko prozesua gehitzea. Prozesu horretan ez da soilik kontuan hartu behar **zer** transferitzen den, baizik eta **nola** transferitzen den, eta, batez ere, **zer-tarako**. Ildo horretan, uste dugu eskumenak jasotzeak aukera eman behar duela EAEko gizarateak bere gain har dezan bere izenean egiten den esku-hartze penalaren erantzukizuna, horren ondorioak ezagutu ditzan eta, gizarite justiziaren parametroen ikuspegitik onargarriak iruditzen ez bazaizkio, **espetxe eredu propioaren** diseinua eta kudeaketa sustatu dezan, zigorrak betearazteko sistema egokia edukitzeko, bazterkeria areagotuko ez duena eta gure espetxeetan dauden pertsona gehienak delitura eraman dituzten faktoreak betikotuko ez dituen.

Gure iritziz eredu horrek izan behar dituen ezaugarriei dagokienez, erreferentzia gisa hartu dugu **Zigor betearazpenaren eta espetheen arloko politikaren ildo nagusiak** izenburuko azterlana, behinola Euskal Herriko Unibertsitateak egindakoa, Eusko Jaurilaritzako Justizia Sailaren enkarguz.

4.4. Horren haritik azpimarratu egin behar dugu Eusko Jaurilaritzako Herri Administrazio eta Justizia Saileko **Zigorrak Kudeatzeko Euskal Zerbitzuak (ZKEZ)** egindako lanaren garrantzia. Ez gara haren zuzeneko esku-hartzeez bakarrik ari, baizik eta, oso bereziki, baita sektorean lan egiten duten gizarite ekimeneko erakundeen sarearekin sortzen dituen sinergieez ere. Aztertutako urteko jardunetik, erakunde honen iritziz, bi ekintza ildo gomendatzeko beharra ondo-rioztatzen da:

- Hasieran aurreikusi zen ZKEZk 3.000 kasu kudeatuko zituela urtean, baina kopuru hori gairiditu egin da, eta gorantz jarraituko duela uste da. Gehikuntzaren neurriko ahalegina egiten ez bada baliabideei dagokienez, benetako arriskua dago eskaintako zerbitzuaren kalitatea hondatzeko, eta horrek eragin negatiboa izango luke Eusko Jaurilaritzako Justizia Sailak 2014an iragarritako helburu estrategikoen zati garrantzitsu baten lorpenean, hain zuzen ere **justizia konpontzaileari eta gizarteratzeari** dagozkien helburuen lorpenean.
- Gizarite ekimeneko erakundeek funtsezko eragileak izaten jarraitzen dute, gure ustez, eta espetxean dagoen per-tsonak bere gizarteratze eta laneratze prozesuan laguntza eginkorra jasotzeko izan ditzakeen aukerak haien esku daude. Positiboki baloratzekoa da, beraz, txosten honetan aztergai dugun urtearen erdi aldera sarean jarduten hasi izana, **ESEN** izena hartuta (Espetxe Sarea Euskadi-Nafarroa). Guk modu aktiboan parte hartu genuen sarearen aurkezpen publikoan. Espero dugu horrek lagundu egingo duela EAEko botere publikoek haien lana aitortzeko eta espetxeetako errealitatea finka dadin gizarite politiken agendaren barruko atal gisa.

4.5. Segurtasun neurri askatasun-gabetzaileen arloan, uste dugu buru-osasunaren EAEko sareak laguntza eman behar diela Euskal Autonomia Erkidegoan bizi, patologia psikiatriko kronikoa izan eta zigor arloko prozedura judizialen batean sartuta dauden edo prozedura horien ondoriozko zigorrak edo neurriak betetzen ari diren pertsonen.

Horrela aldarrikatu izan dugu urtean zehar, **ekainaren 28ko 140/2011 Dekretuaren** aurreikuspenak oinarri. Dekretu horren bidez Estatuko Administrazioaren espetxe-osasunaren arloko eginkizun eta zerbitzuak Euskal Autonomia Erkidegoari eskualdatzea onetsi zen. Dekretu horren euskarri juridikoa Euskal Herriko Autonomia Estatutua da, **abenduaren 18ko 3/1979 Lege Organikoaren** bidez onetsitakoa. Estatu-tuaren 18.1 artikulua dioenez, barneko osasuna dela-eta Euskal Autonomia Erkidegoari dagokio Estatuko oinarritzko legeria lege berriez aurrera eramatea eta betetzea. Halaber, 8. artikuluko laugarren zenbakian ezartzen denez, xede horiek lortzeko, autonomia erkidegoak bere lurraldean antolatu eta administratu ahaliko ditu goian aipaturikoekin zerikusirik duten zerbitzu guztiak, eta, osasunari eta gizarite segurantzari dagokienez, erakunde, entitate eta fundazioen tutoretzan arituko da.

Autonomia erkidegoaren lurralde eremuan betearazi beharreko zigor edo neurriren bat ezarri zaien pertsona guzti-entzat bete behar dira eginkizun horiek, zigorra edo neurria erabaki duen organo judizialaren kokapena eta jurisdikzio eremua edozein direla ere. Horregatik guztiagatik, gorago aipatu dugun erakunde arteko lankidetzaren ildotik, ZKEZrekin batera lanean jardun dugu sare hori sustatzeko, arestian azaldutako ondorioetarako ere, EAEko administrazio publikoen eta agintari judizialen artean, horiei dagokielako, azken finean, dena delako neurria ezarri zaion pertsonaren errealitateari ospitale-baliabide jakin bat zenbateraino egokitzen zaion baloratzeko, bai tratamenduari bai segurtasunari begira.

4.6. Azken hamar urteetan mundu osoan behin eta berriz ikusi dugu nola garrantzia kentzen zaien **atxilotutako eta espetxeratutako pertsonen aurkako tratu txarrei**. Arago, tratu txarren erabilera defendatu izan da segurtasunaren izenean. Nazio Batuek 2014an berrito ohartarazi dute joera horretaz, **Torturaren aurkako Nazio Batuen Konbentzioa sustatzeko egindako saioretan**. Joera gure inguruko herrialde guztietara hedatu da, hainbestearaino non txosten honetan aztertutako urteko ESLAko lehendakaritzak erabaki baitu torturaren prebentzioa giza eskubideen arloko bere lehentasunen buru jartzea. Arazo hori dela eta hiru kezka-iturri izan ditugu urtean zehar:

- Erakunde honek arazoari buruz egin dituen gomendioak, egiaz baino gehiago, formaz ari dira betetzen. Azken gomendioa, hain zuzen ere, euskal herritar batek aurkeztu-

tako salaketari buruz Nazio Batuetako Giza Eskubideen Batzordeak argitaratu duen [Irizpenaren](#) ildotik eman dugu. Batzordeak adierazi du gertaerek agerian jartzen dutela andre horrek torturarik ez jasateko duen eskubidearen urratzea, eta Estatuak ez diola biktimari eskaini lehenbailen eskaini behar ziona: gertaeren ikerketa inpartzial, eraginkor eta osoa, errudunen auzipetzea eta zigorra, eta egindako kalte osoaren ordaina, medikuntzako laguntza espezializatua jasotzeko neurriak barne.

Urtebete igaro eta gero eginbehar horietako bat ere ez da bete. Hori dela eta, erakunde honek kudeaketa gehiago egin ditu betebeharrak bete daitez.

- 2014ko maiatzean [Auzitegi Nazionaleko Zigor arloko Salako 1. Atalak](#) epai luze bat eman zuen, xehetasunez betea. Erakunde honen iritziz, epai hori mugarri izan da **atxilotutako pertsonen eskubideen berme judizialaren** arloan. Absolutzioa ematen duen edukiaz harantzago, garrantzitsua da, ondorio hauetarako, berari eusten dion arrazoi-bidea, ezbaian jartzen baitu akusatutako pertsonetarikoz batzuek euren burua salatzeke egindako adierazpenen borondatezkotasuna. Izan ere, inkomunikazio araubidean atxilotuta zeudela egin zituzten adierazpen horiek, eta geroago tratu txarrak salatu zituzten.

- Irailean, '[Inkomunikazioa eta tortura. Istanbulen oinarritutako azterketa egituratua](#)' izenburupean, berariazko azterlan bat aurkeztu zen, 1982ko urtarriletik 2010eko abendura bitartean inkomunikazio erregimenean atxilotuta egon ziren pertsonen **45 tortura-lekukotasunen** gainekoa. Eskubideak bermatu behar dituen erakunde batentzat, lekukotzen **fidagarritasunari** buruz azterlan horrek ateratzen dituen ondorioak ezin dira oharkabean geratu, ebaluazio mediko eta psikologiko sakona baitute oinarri, estandar zientifikoekin bat datorrena eta nazioarteko hainbat erakundek ontzat emana. [Istanbulen Protokolo](#) printzipioak, Nazio Batuen Erakundearen Batzar Nagusiak 2000. urtean onartuak, erreferentzia gisa hartuta Espainian egin den lehenengoa da.

Horrek guztiak erakusten duenez, botere publikoek, alderdikiazko eztabaidatik harago, torturen eta tratu txarren prebentzioan nahiz salatzen diren kasuen ikerketan eraginkortasuna hobetzeko beharrari aurre egin behar diote. Urtez urte adierazi behar izaten dugu arazo horrek bizirik dirauela, azaldu ditugunak bezalako gertaerak eta datuak ikusirik, Arartekoak giza eskubideen urratze guztien biktimen alde daukan konpromisoa betez.